

מבט על, גיליון 320, 7 במארס 2012

בין "אזור חסינות" ל"אזור אמון" – יחסי ישראל-ארצות הברית על רקע התגרענותה הנמשכת של איראן

עמוס ידלין, זכי שלום, אמילי לנדאו

מבוא

ביקורו של ראש הממשלה בוושינגטון לפגישה עם הנשיא אובמה, כמו גם נאומו שני המנהיגים בוועידת איפא"ק וראיונות שהעניקו לתקשורת, מאפשרים להעלות ולחדד תובנות חשובות במשולש ארצות הברית, ישראל ואיראן. אין ספק שהנושא האיראני דחק כל סוגיה אחרת מסדר היום של מנהיגי שתי המדינות. בהתבטאויות האחרונות של נשיא ארצות הברית, אובמה, ובעיקר בנאומו בוועידת איפא"ק, בלטו נקודות בעלות חשיבות אסטרטגית לארצות הברית ולישראל כאחד. ברקע ההתבטאויות עמד מפגש פסגה בין אובמה ונתניהו ב-5 במארס 2012 בבית הלבן. לצד החשש המשותף של שתי המדינות מפני התגרענותה של איראן, עמדו ברקע חילוקי הדעות ביניהן בשאלה: כיצד למנוע תהליך בעייתי זה. במאמר זה נעמוד על הנקודות העיקריות שעלו בהתבטאויות אלה ונסה להעריך את משמעותן בעיקר עבור מדינת ישראל.

הקשרים הביטורליים בין ישראל וארצות הברית

הנשיא יצא מגדרו כדי להבליט את מערכת היחסים ההדוקה שהתפתחה בין ארצות הברית וישראל בתקופת כהונתו. מערכת יחסים זו קיבלה ביטוי הן במישור הביטחוני-צבאי והן במישור המדיני. הנשיא העלה על נס את שיתוף הפעולה המודיעיני בין שתי המדינות, את התרגילים המשותפים של שני הצבאות ואת נכונותה של ארצות הברית לספק לישראל כלי נשק מתקדמים הניתנים רק לבנות הברית הקרובות לה ביותר. במישור המדיני הדגיש הנשיא את תמיכתה הסוחפת של ארצות הברית בישראל במוסדות בינלאומיים ואת מאמציה הרבים לנטרל ביקורת והשמצות נגד ישראל בזירה הבינלאומית. בהקשר זה הוא ציין את פעילותה של ארצות הברית נגד דו"ח גולדסטון ועמדותיה בוועדה לזכויות האדם ובוועידת דרבן.

המסר העולה מדברים אלה הוא, כי ישראל חייבת להפנים את התובנה שיש לה "ידיד אמת" בבית הלבן. מעבר לצורך לנגח את יריביו על רקע מערכת הבחירות המתלהטת בארצות הברית, עשויים דברים אלה לטמון בחובם גם מסר סמוי לישראל בהקשר האיראני: בראש הממשל האמריקני עומד נשיא שיש לו "קבלות" באשר לתמיכתו המעשית והאיתנה בישראל. בראיון לעיתון The Atlantic שהתפרסם כמה ימים לפני הנאום, הדגיש הנשיא, כי הוא מילא את כל ההתחייבויות שנטל כלפי מדינת ישראל. במקביל הוא הבהיר בהקשר לפעולה אפשרית באיראן, כי הוא אינו "מבלף" (I don't bluff). ולכן יכולה מדינת ישראל לסמוך על כך שגם בנושא האיראני הנשיא לא יאכזב אותה ויפעל לשמירה על בטחונה מול האיום הקשה הניצב בפניה.

הסוגיה האיראנית

בהקשר האיראני התבטאויות הנשיא היו חד-משמעיות ונחושות בניסוחן וב"צליל" המתלווה אליהן, באורח חסר תקדים. מול כל אלה המבקשים להציג את סוגיית התגרענותה של איראן כ"בעיה ישראלית" מבהיר הנשיא כי יכולת גרעינית צבאית בידי איראן מנוגדת לאינטרס הלאומי האמריקני – למעשה זו סוגיה המדאיגה את הקהילה הבינלאומית בכללותה. לאמירה זו יש משמעות מרחיקות לכת, שכן יש בה כדי להזים את טענותיהם של חוגים בעלי משקל בממשל האמריקני כאילו ישראל מפעילה לחץ מסיבי כדי לדחוף את ארצות הברית לעבר תקיפה של איראן. כל זאת, כאשר מוצב סימן שאלה גדול על הקביעה כי תקיפה כזאת משרתת את האינטרס האמריקני.

בנאומו באיפא"ק הגן הנשיא על מדיניות ה-engagement שהוא הוביל מול איראן לאורך שנות כהונתו. הוא טען, במידה רבה של צדק, כי מדיניות זו חשפה את העקשנות האיראנית ואת חוסר נכונותה של ההנהגה האיראנית להגיע לפשרה בסוגיה הגרעינית. בכך אפשרה איראן לארצות הברית לגייס את הקהילה הבינלאומית לטובת סנקציות חמורות נגדה. הנשיא ציין בהקשר זה את העובדה שגם רוסיה וסין הצטרפו למאבק הבינלאומי נגד התגרענות של איראן. עם זאת הוא בחר שלא להוסיף דברי ביקורת כלפי מדיניות הנוכחית של שתי המדינות, המתנגדות לסנקציות נוספות, מעבר למה שהוחלט במועצת הביטחון בקיץ 2010.

על רקע הביקורות הקשות שספגה מדיניות ה-engagement, גם בישראל, והחששות הכבדים שהיא מובילה את ארצות הברית בסופו של דבר להשלמה עם איראן גרעינית, הדגיש הנשיא באורח חד משמעי: אין לארצות הברית מדיניות של "הכלה" (containment) בהקשר האיראני. מדיניותה של ארצות הברית היא של מניעת הפיכתה של איראן למדינה בעלת יכולת גרעינית. מזכיר ההגנה של ארצות הברית חזר על נוסח זה בנאומו בוועידת איפא"ק, והדגיש כי אל לאיש לפקפק בכך: אם ייכשלו כל המאמצים המדיניים להניא את איראן מהמשך פעילותה הגרעינית "נאנחנו נפעל" (we will act). חשוב להדגיש, כי למיטב ידיעתנו מעולם לא ניתן ביטוי כל כך נחוץ ובניסוח כל כך חד-משמעי לכוונותיה של ארצות הברית למנוע מאיראן להשיג יכולת גרעינית. הנשיא אף הזהיר את איראן שלא תטעה באשר לנחישות (resolve) האמריקנית בהקשר זה.

יחד עם זאת, גם בניסוחים אלה נזהר הנשיא מלכבול את עצמו לחלוטין לאסטרגיה מסויימת בהקשר האיראני. הנשיא מודע היטב לתביעותיה של ישראל, כי יינתן ביטוי מעשי לאמירותיה הנחושות של ארצות הברית, כי בכוונתה למנוע את התגרענותה של איראן. ישראל תובעת מן הממשל להכיר בכך שמרחב הזמן העומד לרשותה של ישראל "לטפל" בסוגיה האיראנית קצר בהרבה מזה שעומד לרשותה של ארצות הברית. על רקע זה, היא תובעת, בין השאר, להגדיר באורח שלא יותיר מקום לספק, את "הקווים האדומים" שאם איראן תחצה אותם היא תיחשב כמדינה הפועלת להשגת נשק גרעיני. כמו כן תובעת ישראל לתת ביטוי מעשי לאמירותיו של הנשיא עצמו, כי ארצות הברית תשתמש בכל היכולות העומדות לרשותה, כדי למנוע מאיראן להשיג נשק גרעיני. בהתבטאויותיו הפומביות של הנשיא לא ניתן לכך ביטוי. אין להוציא מכלל אפשרות שבמפגשים האישיים בין שני המנהיגים שמע נתניהו דברים הרבה יותר מפורשים מפי הנשיא.

בביקורת גלויה למדי על הדיון הציבורי סביב איראן, הבהיר הנשיא כי הדיון הציבורי האינטנסיבי על אפשרות של מלחמה (too much loose talk of war) איננו מועיל. בהקשר זה לא הזכיר הנשיא את ישראל במפורש. עם זאת, נראה שדבריו מכוונים בראש ובראשונה לדיון העירני, ובמידה רבה מתלהם, המתנהל בישראל סביב הסוגיה האיראנית. במקביל, לא מן הנמנע שחיצו הביקורת שלו מכוונים גם כלפי יריביו הפוליטיים מבית, שאינם מחמיצים הזדמנות לתקוף אותו על רקע מדיניותו ה"רכרוכית" כלפי איראן. הנשיא מדגיש, כי "קולות המלחמה" הנשמעים בהקשר האיראני פועלים לטובת ההנהגה האיראנית, ומובילים לעלייה במחירי הנפט. הביטחון של ישראל וארצות הברית מחייב להימנע בשעה זו מ"פטפטת" מיותרת (bluster) בסוגיה האיראנית ולבסוף, הנשיא הדגיש שאל לה לאיראן להטיל ספק בכך שלמדינת ישראל יש זכות ריבונית (sovereign right) לקבל הכרעות הנוגעות לשמירת בטחונה. עוד קודם לכן הבהיר הנשיא שישראל צריכה להיות תמיד במצב שהיא תוכל להגן על עצמה, בכוחות עצמה, נגד כל איום הניצב מולה. (Israel must be able to defend itself – by itself – against any threat). שמע היטב את התבטאויותיו של נתניהו, שנאמרו בחדר הסגול כי ישראל היא אדון לגורלה (master of its fate). מצרף זה של התבטאויות מצד הסמכות הבכירה ביותר בממשל האמריקני יוצר את הרושם, כי הממשל מבקש להעביר לישראל מסר שהוא לא יעמוד בדרכה אם תחליט לפעול לבדה. אין כאן "אור ירוק" לישראל לפעול, הממשל הסביר באופן שאיננו ניתן לפרשנות שתקיפה ישראלית כעת היא מהלך לא נכון בראייתו, אך יתכן שיש כאן "אור צהוב" מנצנץ אם ישראל באמת משוכנעת שהיא חייבת ל"הגן על עצמה בכוחות עצמה". לכך יש להוסיף אמירה חשובה נוספת של הנשיא, כי הממשל יעמוד תמיד לצידה של מדינת ישראל בהקשר לשמירת בטחונה. ייתכן שיש כאן מסר חבוי לישראל, כי אל לה לחשוש מצעדי ענישה אם תחליט לפעול בגפה נגד איראן. הממשל ימשיך לתמוך בה בכל מקרה. עם זאת, ככל שהתרחק מטוסו של נתניהו חזרה מזרחה התחדדו האמירות החד משמעיות של הנשיא כנגד התקיפה בעת הקרובה, תוך הבהרת נזקיה ועלותה לישראל ולארצות הברית כאחד.

בין "אזור חסינות" ל"אזור אמון" – יחסי ישראל-ארצות הברית המכון למחקרי ביטחון לאומי
על רקע התגרענותה הנמשכת של איראן מבט על, גיליון 320, 7 במארס 2012
מאת: עמוס ידלין, זכי שלום, אמילי לנדאו

לפני הפגישה הצבענו על כך שראוי, כי הפרמטר המכריע בחשיבה הישראלית בסוגיית איראן ייתן משקל רב יותר ל"אזור של אמון" בין שני המנהיגים על העוצמה והעומק של המחויבות האמריקאית למנוע איראן גרעינית. התבטאויותיהם הפומביות לא מאפשרות לקבוע ש"אזור האמון" הפך דומיננטי – יתכן שהבנה מה התרחש בחדרים הסגורים תוכל לשנות הערכה זאת.